

Warszawa, 30 maja 2023 r.

dr hab. Hanna Żuraw, prof. UPH
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Sandry Brzeskiej- Zagroba

na temat:

Media a pedagogiczna terapia dzieci i młodzieży ze spectrum zaburzeń autystycznych

Wstęp

Od 20 marca 2020 r. obowiązywał w Polsce stan epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2, ogłoszony rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. poz. 491 ze zm.) i stan takowy trwał oficjalnie do dnia 16 maja 2022 r.¹

Zagrożenia związane z rozpowszechnianiem się COVID-19 nie pozostały bez wpływu praktycznie na żadną sferę życia. Nowe wyzwania pojawiły się również przed nauczycielami jak i uczniami i ich rodzinami, które zmuszone były podejmować środki minimalizujące transmisję wirusa. Jednym z nich była zmiana sposobu edukacji .Polegała na pracy zdalnej. Mimo, że w ostatnich latach ta forma wykonywania pracy zyskiwała na popularności, przed wybuchem epidemii, dla większości podmiotów edukacji pozostawała rzadkością.

¹ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ZDROWIA¹) z dnia 12 maja 2022 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii Na podstawie art. 46 ust. 2 i 4 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2021 r. poz. 2069 i 2120 oraz z 2022 r. poz. 64, 655 i 974) zarządza się, co następuje: § 1. Odwołuje się na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stan epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. § 2. Traci moc rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. z 2022 r. poz. 340). § 3. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia. Minister Zdrowia: wz. W. KraskaZ

Reakcja władz oświatowych spowodowała powszechną realizację e-learningu ,z jego pozytywnymi i negatywnymi konsekwencjami. Dużo napisano zwłaszcza o ujemnych skutkach tej zmiany w kontekście dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi². Jest jednak grupa uczniów ,o których można mniemać, iż pozostawanie w domach typowe dla czasów epidemii jest korzystne ,gdyż środowisko szkoły stwarza dla nich wiele utrudnień. Taką grupą są uczniowie z zaburzeniami ze spectrum autyzmu ³.

Powstaje pytanie, czy i w jakim zakresie radykalna zmiana sposobu nauczania zadziałała na styl pracy nauczyciela z uczniami z zespołem Aspergera – wszakże w trakcie obecności w szkole korzystali oni nie tylko z nauczania ale i z terapii. Prezentacji sposobu nauczania służy przedłożona do recenzji dysertacja.

1. Uzasadnienie merytoryczne podjęcia tematu

Recenzowane studium jest zlokalizowane na styku pedeutologii, dydaktyki i pedagogiki specjalnej . Łączy się bowiem z analizą samooceny nauczycieli i jej znaczenia dla stosowania mediów elektronicznych w pracy z uczniem z zaburzeniami ze spectrum autyzmu.

Szczegółowo ujmując, analizowana rozprawa lokalizuje się w obszarze poszukiwań badawczych dotyczących metodyki postępowania terapeutycznego w odniesieniu do uczniów ze wzmiankowaną postacią zaburzeń neurorozwojowych. Choć w pracy z dzieckiem z zaburzeniami ze spectrum autyzmu stosuje się różne metody (Pietras, Podgórska-Jachnik, Sipowicz, Witusik 2022) to nadal poszukiwanie efektywnych sposobów pracy jest szczególnie istotne z perspektywy czwartej rewolucji przemysłowej zakładającej rozszerzające się korzystanie z nowoczesnych technologii a w tym z nauczania zdalnego. I choć wiemy, że w odróżnieniu od tradycyjnych metod nauki w e-lerningu główny ciężar nauki spoczywa na uczącym się, a nie na nauczycielu (Krzysztof B. Matusiak 2011) to jednak jego obecność jest nadal nieodzowna i w edukacji i w terapii (S.Dehaene 2022)- co udatnie uświadomiła epidemia covid-19 .

W tym ujęciu dysertacja mgr Sandry Brzeskiej- Zagroba wnosi wkład w wiedzę dotyczącą warsztatu pracy pedagoga z uczeniem z zaburzeniami ze spectrum autyzmu i to nie tylko w warunkach epidemicznego zamknięcia ale i po jego ustaniu, znacząco rozszerzając zasoby środków dydaktycznych stosowanych tak w nauczaniu jak i w rewalidacji.

² M.Kocejko Sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19 – analiza intersekcjonalna, w: Dziecko krzywdzone, Vol 20, No 2 (2021)

³ Bashe P.R., Kirby B.L., (2001), The OASIS guide to Asperger syndrome, advice, support, insights and inspiration, New York: Crown Publishers „Jeśli ktoś zostałby poproszony o stworzenie środowiska działającego w taki sposób, aby maksymalnie zestresować osobę z zespołem Aspergera, pewnie zaproponowałby coś bardzo podobnego do szkoły. Umieściłby tam: ☐ przytłaczającą liczbę rówieśników, ☐ okresy ustrukturyzowanych zajęć na zmianę z okresami bez żadnej struktury, ☐ regularny dopływ irytujących dźwięków: dzwonek, krzyków uczniów, alarmów, ☐ zatłoczone wielkie przestrzenie, ☐ niezliczone „rozpraszacze”, ☐ tuzin lub więcej zmian dziennie plus kilka wyjątkowych, zupełnie nieprzewidzianych niespodzianek. A na koniec jako „wisienkę na torcie”: codzienny, zaplanowany udział w czymś, co można określić jako piekło społeczne (przerwa, obiad na stołówce, lekcje WF, dojazdy autobusem do i ze szkoły itp.). To zastanawiające, że tak dużo dzieci z ZA radzi sobie w szkole tak dobrze”³

Zastosowanie mediów w pracy zdalnej, pomimo oczywistych ograniczeń, pozwalało zachować ciągłość terapii i edukacji. Dawało szereg korzyści pod warunkiem zaangażowania wszelkich podmiotów edukacji a przede wszystkim nauczyciela, który dysponując swoimi wielorakimi zasobami (kompetencje medialne to tylko jedne z wielu koniecznych w zawodzie umiejętności i własności) był w stanie nawiązać kontakt z dzieckiem mającym problemy z akceptacją wielorakich sytuacyjnych nowości i jeszcze zachęcić je do pracy. Synergia wielorakich zasobów jest niezbędna w ogóle w pracy nauczyciela zaś usytuowanie w centrum zainteresowania w recenzowanej pracy związku cech charakterologicznych i ustosunkowania do spożytkowania mediów w terapii i edukacji dziecka z zaburzeniami ze spectrum autyzmu wnosi znaczący wkład do zasobu wiedzy na poziomie teorii jak i praktyki.

1. Ocena struktury pracy

Recenzowana praca liczy 206 stron (173 strony tekstu + 31 stron bibliografii i aneksu). Struktura pracy jest typowa dla prac empirycznych z zakresu pedagogiki, tj. obejmuje cztery części, poprzedzone wstępem. Pierwsza – składa się z trzech rozdziałów. Jest teoretyczną podbudową podjętego problemu badawczego, druga – ma charakter metodologiczny, przedstawia założenia badawcze, trzecia – zawiera prezentację wyników a czwarta - ich interpretację. Pracę zamykają wnioski z badań i dyskusja. Ukazano odpowiedzi na pytania badawcze z weryfikacją hipotez, w kolejnym- rekomendacje dla praktyki z prezentacją modelu zajęć terapeutycznych on –line.

Proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami pracy zostały zachowane. Strukturę pracy należy uznać za poprawną. Zawartość tematyczna poszczególnych rozdziałów jest zgodna z tytułami, czego nie można powiedzieć zastawiając temat pracy z jej charakterem –badano poglądy nauczycieli ale o tym nie ma słowa w tytule/temacie pracy.

2. Zawartość merytoryczna

Układ treści jest typowy dla tego typu studiów. Część teoretyczna obejmuje dwa segmenty. Pierwszy rozdział zawiera kompendium wiedzy na temat autyzmu i metod stosowanych w rehabilitacji osób z autyzmem w całym cyklu życia. Na początku ukazano terminologię i klasyfikację postaci autyzmu i specyficzne dla niego zaburzenia. Omówiono kwestie przyczyn i diagnozy autyzmu. Kolejno przedstawiono dwie orientacje w terapii dzieci z autyzmem. Scharakteryzowano podejście behawiorystyczne i nie dyrektywne. Następnie opisano specyfikę funkcjonowania osób z autyzmem w cyklu życia. Zakres i ujęcie prezentowanych treści jest właściwy merytorycznie. Świadczy o dogłębnej, przedmiotowej wiedzy autorki recenzowanej dysertacji. Mgr Sandra Brzeska- Zagroba połączyła trzy kategorie tematyczne- integrację społeczną w edukacji przedszkolnej, wiedzę o autyzmie i metodykę terapii. Opisy poszczególnych metod są ustrukturyzowane klarownie, zaś język opisu komunikatywny i oddaje istotę poszczególnych procedur usprawniania.

Drugi segment części teoretycznej jest poświęcony edukacji medialnej z prezentacją podstawowych terminów, roli mediów analizowanej z perspektywy rozwojowej jak i ich znaczenia w terapii. Proporcje są wyważone a treści dobrane umiejętnie.

W odniesieniu do części teoretycznych brak mi jednak nagłówka/tytułu całej części teoretycznej, ukazującej syntetycznie horyzontalne przesłanie pracy. Szkoda też, że nie uwzględniono uogólnionego kontekstu teoriopoznawczego niniejszej pracy. Analiza tekstu wskazuje, że jej autorka intuicyjnie go upatruje w koncepcjach ubogacania i modernizowania instrumentarium środków dydaktycznych jako elementu codziennej pracy nauczyciela -te wątki są widoczne w dalszych częściach pracy.

W przypadku opisu metod niedyrektywnych, skąd inąd słusznie ukazanych, brak mi krytycznej refleksji odnoszącej się do ich efektywności i weryfikacji klinicznej zasadności ich stosowania. Ponadto pozostaje niedosyt dotyczący przedstawienia metod terapii autyzmu . Jest ich znaczenie więcej (Pietras, Podgórska-Jachnik, Sipowicz, Witusik 2022). Powstaje pytanie ,dlaczego autorka przedłożonej pracy ujęła tylko nieliczne.

Odniesienia do kwestii edukacji integracyjnej są syntetyczne , generalnie zasadne w swoim wydzwiku merytorycznym. Odwołano się do stanu badań nad realizacją integracji edukacyjnej. Zaprezentowano ewolucję zmian w edukacji podczas trwania epidemii covid-19, choć pozostaje tu pewien niedosyt.

Opisane prezentacje graficzne czynią czytelnym przekaz całości przesłania teoretycznego i są klarowną wykładnią podejścia autorki.

Dobór podstaw teoretycznych –połączenie kwestii integracji społecznej (sygnalne skąd inąd) ,wiedzy na temat autyzmu i wymagań stawianym nauczycielom -oceniom jako właściwy. Połączenie uwzględnionych w dysertacji obszarów tematycznych w jedną całość jest poczynaniem etycznym - służy dobru człowieka i doskonaleniu metod terapeutycznych . Ma znamiona twórczości –poczynione zabiegi koncepcyjne są wartościowe, innowacyjne, unikalne, użyteczne. Jest tak ujęty cel badań cennym wkładem doktorantki w kształtowanie praktyki terapeutycznej w warunkach epidemii

Literatura spożytkowana dla potrzeb recenzowanej dysertacji jest aktualna ,tak polska jak i obcojęzyczna. Dobrana jest udatnie- świadczy i umiejętności dokonania wyboru stosownych tekstów.

3. Ocena perspektywy metodologicznej

Po prezentacji kontekstu teoretycznego doktorantka dokonała charakterystyki metodologicznych podstaw badań własnych. Tytuł analizowanego rozdziału brzmi „metodologia badań własnych” podczas gdy metodologia jest nauką zaś tytuł rozdziału powinien mieć postać sformułowania „metodologiczne podstawy/orientacje badań własnych” -co oddałoby istotę tej części pracy.

Układ analizowanego ,na obecnym etapie, rozdziału odpowiada wymaganiom formalnym. Rozpoczyna go przedstawienie przedmiotu i celów badań . Pisząc o przedmiocie badań mgr Mgr Sandra Brzeska- Zagroba zaznacza ,cytuując Chodubskiego (2004, s.171) , że jest to „uświadomienie przesłanek skłaniających badacza do obserwacji określonych obszarów zainteresowań”- co jest tożsame z motywacją podjęcia badań ale nie jest udatnym

wyjaśnieniem tego, czym jest ów przedmiot badań . Dobrze się jednak złożyło, że doktorantka sięgnęła do Janusza Szumskiego i przedstawiła jego opcję przedmiotu badań.

Sam przedmiot badań doktorantki jest opisany połowicznie, gdyż w odczuciu recenzentki, poza samym poznawaniem wykorzystania mediów badano coś jeszcze –różnicowanie użycia technologii medialnych zależnie od szeregu czynników, co wykazano w samym rozdziale metodologicznym ale nie wyeksponowano na etapie opisu przedmiotu badań.

Autorka dysertacji wskazała klarownie trzy cele poczynąń eksploracyjnych-poznawczy, teoretyczny i praktyczny. Zamierzała określić, jak w codziennej pracy przedstawia się realizacja terapii pedagogicznej dzieci z zaburzeniami ze spectrum autyzmu. Celem praktycznym, było przygotowanie modelu pracy pedagogicznej -co jest zasadne w świetle wymagań stawianych pracy doktorskiej.

Tymczasem na dalszych stronicach dysertacji, w części poświęconej wynikom badań , opisała różnicowanie częstotliwości korzystania z mediów przez nauczycieli o różnych cechach socjodemograficznych , odmiennym poziomie samooceny asertywności i radzenia sobie ze stresem.

Te kwestie znalazły odzwierciedlenie w pytaniach i hipotezach -ujętych poprawnie i oddających istotę zagadnień badanych i poddawanych analizom statystycznym i kolejnym eksplanacjom.

Kolejno przedstawiono zmienne i wskaźniki –co udatnie uczyniono w tabeli nr 4 ,s.105-106, która oddaje meritum niniejszej pracy.

Następnym krokiem dobór metod, technik i narzędzi badawczych. Do poznawania poglądów zasadne było użycie sondażu-co doktorantka uczyniła wprowadzając ankietę własnej konstrukcji. Jest owo narzędzie twórczym wkładem doktorantki do istniejącego zasobu narzędzi eksploracyjnych-bada jednak tylko deklaracje.

Umieszczenie pytań o dane metryczkowe na początku ankiety jest problematyczne. Zwracanie się do badanych per „Ty” w pierwszych pytaniach nie jest zasadne –wszak badano dorosłych ,gdzie obowiązują formy grzecznościowe „pani/pan” ale potem ten błąd skorygowano.

Uwzględnienie Skali Samooceny Rosenberga można uważać za zasadne, ale należałoby gdzieś zaznaczyć dlaczego właśnie tego narzędzia użyto - pewne wyjaśnienia są w rozdziale poświęconym dyskusji wyników –tym nie mniej ,z uwagi na to, że jest to jeden z ważnych wątków niniejszej dysertacji, powinien być uwzględniony w rozdziale teoretycznym lub /i w metodologii na etapie prezentacji hipotez z ich genezą. Inspiracją dla dalszych prac badawczych może być w przyszłości analiza kolejnych parametrów psychiki nauczycielskiej w skojarzeniu ze stosowaniem mediów w edukacji.

Istotnym elementem każdej pracy eksploracyjnej jest ukazanie badanej próby. Zwyczajowo jej opis umieszcza się w części metodologicznej-w niniejszej pracy tylko uczyniono to sygnałnie we wzmiankowanym segmencie dysertacji a całość charakterystyki zlokalizowano

w części trzeciej nazwanej „wyniki badań eksperymentalnych” -podczas gdy praca jako taka nie nosi znamion eksperymentu i nie prezentuje typowej dla niego opcji metodologicznej – chyba, że uzna się całość zdalnej edukacji w trakcie epidemii jako globalny eksperyment.

Tym nie mniej opis badanej próby jest szczegółowy ,przedstawiony klarownie w formie tabel z zamieszczonymi pod każdą z nich analizami i ukazaniem dominant.

Zastosowane procedury statystyczne nie budzą wątpliwości jak i interpretacje. Ten element dysertacji odznacza się wysokim poziomem merytorycznym i spójnością z pytaniami i hipotezami.

Uwzględnienie studium 10 –letniego chłopca jest praktyczną egzemplifikacją wielości i przemienialności zadań, jakie stawały przed nauczycielami i innymi pracownikami systemu edukacji zdalnej .Obecność opisu przypadku oceniam jako zasadne merytorycznie, mające moc stymulacji ekspresji –ale pozostaje pytanie-dlaczego tylko to jedno dziecko przedstawiono i dlaczego właśnie to dziecko. Pozostaje pewien niedosyt.

4. Wnioski z badan i dyskusja wyników –ocena

Dysertację kończy zestawienie hipotez z wynikami uzyskanymi w toku poczynąń badawczych. Przywołano kolejno wcześniejsze założenia a następnie –w odniesieniu do każdego z nich stwierdzono ,czy zostało potwierdzone czy też nie. Dokonane tu analizy pokazały rozległą wiedzę doktorantki i biegłość w jej stosowaniu. I to jest mocna strona recenzowanej dysertacji. Świadczy o kompetencjach interpretacyjnych i wiedzy merytorycznej.

Sam autorski model zajęć terapeutycznych jest trafny, zgodny z zasadami neurodydaktyki, odpowiedni wobec transteortycznego modelu pracy pedagogiczno-psychologicznej. Łączy zaspokajanie potrzeb emocjonalnych z działaniami poznawczymi ucznia. Może być inspiracją dla nauczycieli i terapeutów, którzy po pierwszym szoku w przymusowym zderzeniu z edukacją zdalną pozostali otwarci wobec jej wyzwań i poradzili sobie sami ze sobą i z uczniami oraz ich rodzicami.

Reasumując:

Mocnymi stronami dysertacja są :

- aktualność zagadnienia, jakim jest stosowanie edukacji zdalnej,
- wyważona synteza wiedzy pochodzącej z różnych segmentów wiedzy pedagogicznej: edukacja medialna, pedeutologia, pedagogika specjalna,
- autorskie opracowanie narzędzia badawczego,
- opracowanie autorskiego modelu pracy z wykorzystaniem edukacji zdalnej
- umiejętność zaprojektowania i przeprowadzenia badań,

-umiejętność zaprezentowania, w sposób logicznie spójny ,wyników badan i ich interpretacja i praktyczna użyteczność

Slabe strony to:

- niedostatecznie precyzyjne wyrażenie tematu i przedmiotu badań jak genezy hipote
- brak szerszego kontekstu części teoretycznej, wizji pracy, kompetencji nauczyciela i wizji szkoły,
- literówki i braki interpunkcyjne.

Konkluzja

Przedłożona do oceny dysertacja zawiera pewne niedoskonałości i uchybienia, czego dowodem są uwagi recenzenta. Mimo to spełnia ona wymagania stawiane pracy doktorskiej: przedstawia innowacyjne rozwiązania w zakresie terapii, prezentuje rozległą wiedzę merytoryczną doktorantki potrafiącej zaprojektować badania, dokonać trafnej selekcji obszernego dorobku badawczego z sygnalizowanych wyżej subdyscyplin pedagogicznych. Wyniki badan posiadają wymiar praktycznej użyteczności zarówno dla pracy nauczycieli – terapeutów jak i badaczy rzeczywistości edukacyjnej. Wyrażam nadzieję, że doktorantka rozproszy moje wątpliwości podczas egzaminu doktorskiego.

Działając na podstawie art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wnioskuję o dopuszczenie mgr Sandry Brzeskiej- Zagroba do kolejnych etapów postępowania doktorskiego

dr hab. Hanna Żuraw, prof.UPH